

המאמין והאמונה במשנת הרב עוזיאל זצ"ל

הרב ד"ר יוחאי רודיק

חשיבות האמונה

מבוא

"האמונה אינה מצווה מן התורה, אבל היא היסוד לכל המצוות, כי אם אין אמונה – אין תורה ואין מצווה, לא מוסר ואהבה, ולא יראת שמים, והתורה אינה אלא ענף האמונה וגופין לנשמתא, ובהסתלקות הנשמה בטלה מציאות הגופים. בכיליון השורש נכרתים גם הענפים.

האמונה היא גם יסוד החיים ונעימותם, באין אמונה – אין חיים אנשים במובנם המלא, כי מה הם חיים מרובים [...] מבלעדי האמונה שמרוממת את האדם אל עולם האצילות והזהר, מעמידה לעיני חזון רוחו את היד הנעלמה והמסתורית הרוקמת את פעולותיה בצדק ומשפט חסד ורחמים".

(הגיוני עוזיאל חלק א', עמ' 190)

שאלות לדין:

1. מדוע, לדעתך, "אם אין אמונה – אין תורה ואין מצווה, לא מוסר ואהבה"?
2. כיצד מסביר הרב עוזיאל את חשיבות האמונה כיסוד החיים?
3. להלן דבריו של פרופ' ויקטור פרנקל, רופא ופסיכולוג, יהודי ניצול שואה. עיינו בהם וציינו מהו המשותף לדבריו ולדברי הרב עוזיאל הנ"ל? האם אפשר להצביע על הבדלים ביניהם?

"חיפושי האדם אחר פשר וערכים עלולים לעורר מתיחות פנימית ולא להשרות שיווי משקל פנימי, אולם מתיחות זו היא תנאי קודם הכרחי לבריאות הנפש... הרבה חכמה גנוזה במאמר ניטשה – מי שיש לו לְמָה שלמענו יחיה, הוא יוכל לשאת כמעט כל איך".

(ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות, עמ' 126)

"לעתים תכופות אנו עדים לגילויי כפירה בגוונים שונים. פתאום נשאלות שאלות שבעבר לא העז איש להעלות על דל שפתיו. נוצרה מציאות שבה אי האמונה הפכה ל"אמונה" הרווחת, ובעבור אי האמונה אין צורך כלל במחשבה. במקרים רבים כדי להגיע לאמונה צריך אדם להיות מחפש, מעמיק, חושב ומעמיד בספק את עקרונות האי אמונה. אם בעבר רווחה האמונה כמורשת אבות, בתרבות הכללית, כיום היא מוכרחת להיות נרכשת מתוך חיפוש, מתוך געגועים, מתוך ייסורים, מתוך התגברות ומתוך מאבק"¹.

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל עוסק בספרו "הגיוני עוזיאל"² בהיבטים שונים של האמונה הצרופה וביסודות מגוונים של האמונה הישראלית. מאמריו בנושאים אלו משלבים דיון בהגותם של גדולי ישראל, ניתוח מסקנותיהם ושילובן בעולמו הרוחני של בן דורנו המתחבט ומעמיק בשאלות תורת הגמול, יסודות האמונה, הבחירה החופשית והיחס בינה לידיעת ה', ומקומם של אנשים המוגדרים "חילונים" בעולמה של היהדות ובמדינת ישראל.

במאמר שלהלן, המיועד לעורר חשיבה וכן להפעלת התלמידים, נצטט קטעים נבחרים מתוך הגותו של הרב עוזיאל בנושאים הנ"ל לצד קטעי הגות נוספים מתוך יחידת הלימוד החדשה במחשבת ישראל ("אמונה וגאולה"). התלמידים יתבקשו להעמיק במשנת הרב באמצעות שאלות להעמקה. מומלץ לראות את מכלול המקורות להלן כבסיס לשיח אמתי בין המורה והתלמידים בנושאים המדוברים.

1 מצוטט מתוך יחידת הלימוד החדשה "אמונה וגאולה" (יוחאי רודיק – עורך). אני מודה לידידי הרב יוני לביא.

2 הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל, **הגיוני עוזיאל**, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי הרב, תשנ"ב.

שאלות לדיון:

1. כתבו בלשונכם את הבעיה העיקרית שעליה מצביע הרב עוזיאל בקטע שקראתם.
2. הרב עוזיאל טוען כי ניצוץ האמונה קיים בכל אדם, אלא שבני האדם "מכבים" ניצוץ זה על ידי סילון של מים צוננים". מה הם לדעתך "המים הצוננים" המכבים את יסוד האמונה?
3. הראי"ה קוק בספר "מאמרי הראיה" מרחיב את דברי הרב עוזיאל. עיינו במאמרו והסבירו את המשותף בין דברי הראי"ה קוק לדברי הרב עוזיאל.

"ההתקשרות היותר מוכרחה והיותר נחוצה לאדם היא ההתקשרות לקדושה [...] ותשוקה טבעית חזקה מורגשת תמיד בלב האדם פנימה להתחבר לקדושה עליונה [...] עריגה פנימית זו צריכה עיבוד והכשרה [...] כח האמונה הטבעי, הניצוץ האלוקי לוטה ומכוסה בקליפות רכות, גסות ודקות, ועלינו מוטלת החובה להשליך ולהסיר מעליו את הקליפות".

(הראי"ה קוק, מאמרי הראיה, עמ' 489)

4. מהן, לדעתכם, "הקליפות הרכות, הגסות והדקות" המכסות את ניצוץ האמונה?

"ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא אותו" (בראשית א, כז). בריאת האדם ע"י בורא עולם יוצרת זיקה בין נפש האדם ובורא עולם. עובדה זו מחייבת לכאורה מציאות של אמונה עמוקה אצל כל אחד מאתנו. אף על פי כן במבט חיצוני מגמות החילון שולטות במציאות סביבנו והאמונה נעדרת. האם אכן זו המציאות האמתית המבטאת העדר אמונה? הרב עוזיאל חושף את מחשבותיו בנושא זה תחת הכותרת "מפסידי האמונה":

"שאלה גדולה וחמורה עומדת לפנינו בפינה זו שהיא פינת האמונה. אם האמונה היא ניצוץ אלוקי שנמצא בנו מעת הווייתנו [יצירתנו], ואם נשמת אלוקים שבקרבו היא אוצר האמונה ומצרף האמונה, ובכוחה לזכות את הפסולת והטפל [...], הרי זה מחייב שכל אדם יבקש וימצא את האמונה האמתית והנכונה וירחיק את כל אמונות שווא ושקר וכל אמונות טפלות ומוטעות. לפי זה מוכרח הוא בטבע שכולם יאמינו באלוקי אמת ותורת אמת ועיינו רואות להיפך. בני אדם חלוקים באמונתם, מה שזה מקרב – זה מרחק, מה שזה מאמין – השני כופר בו, וכל איש וכל עם הולך בשם אלוקיו [...] ורוב בני האדם טועים באמונות שווא ודמיונות שקר [...]

אחרי העיון נמצא תשובתה בצדה. כל אדם בטבע נשמתו הוא מאמין במציאות אלוקים, מאמין במציאות השגחתו [...] גם הכופר בכל ואומר אין אלוקים בארץ אינו כופר אלא בפיו אבל מאמין בנפשו, במציאות אלוקית נעלמה ונסתרת שאין השגת האדם מגיעה אליה, אלא שהוא קורא אלוקות זו בשם "הטבע" [...] הא למדת שניצוץ האמונה נמצא בתוכנו, **אלא שבני אדם אוהבי השטחיות וההפקרות מכבים ניצוץ זה על ידי סילון של מים צוננים**".

(הגיורי עוזיאל, עמ' 196-195)

השוואת דמות המאמין אל דמות הכופר

”בני אדם מחוסרי אמונה, או טועים באמונות טפלות וכוזבות, אין בפיהם שירה ולא ברכה אלא קללה תמידית, קינה בלתי פוסקת, התמרמרות עזה, ירידה מוסרית [...] מחוסרי אמונה חשובים כמתים בחייהם, לפי שכל העולם כולו הוא בעיניהם מכונה אוטומטית מטרידה ומרגיזה. חיים שאין בהם אמונה הם מלאי אכזבה [...] האמונה הצרופה עושה את מאמיניה לאנשי אמונה בכל מעשיהם, כי האמונה באלוקי אמת מחייבת את מאמיניה להיות אנשי אמונה ופועלי צדק [...] אמונה זו מרסנת את החיה שבאדם וממיתה אותו לגמרי ונותנת לו רגש מוסרי ומצפון טהור.”

(הגיוני עוזיאל, עמ' 206-204)

לפי דברי הרב עוזיאל קיים הבדל יסודי בין אנשים מאמינים לאנשים כופרים שאינם מאמינים. ההבדל אינו חיצוני בלבד, אלא מעצב את אישיות האדם ובונה את השקפתו על העולם. הסתכלות אופטימית או פסימית על מהלכי המציאות, תחושת משמעות או חוסר משמעות ויכולת התמודדות עם קשיים – הם תוצאה ישירה של אישיות מאמינה בבורא עולם. שאיפת אמת לעולם של צדק ושיוויון מקורה באמונה טהורה:

”האמונה בהכרת אלוקי הצדק והטוב פוקחת את עינינו להכיר הטוב הטהור והקדוש, לטהר את נפשנו להתקדש בקדושתו ולהידבק בו. האמונה הצרופה באלוקי עולם אשר לו הכול, מלבישה את מאמיניה ענוות אמת ואהבת חסד, כי אל אחד בראנו ”אב אחד לכולנו [...] מדוע נבגוד איש באחיו” (מלאכי ב, י), ולמה נשתחרר ונתגאה על אחינו הטבוע כמונו בצלם אלוקים. להפך – ניטיב איש לאחיו [...] לעומת זאת, הכפירה היא מקור כל אסון ופגע להכופר עצמו שהוא מושחת בעצמו.”

(הגיוני עוזיאל, עמ' 206-205)

האם קיים קשר הכרחי בין האמונה והמעשה?

אחת השאלות המצויות שעמן מתמודדת ההגות היהודית היא שאלת היחס והקשר הנדרש בין האמונה בבורא עולם לבין התנהגותו המעשית של האדם. האם יכול להיות אדם מאמין שהתנהגותו לא מוסרית? ובכיוון ההפוך, האם אדם מוסרי שאינו מאמין מקבל שכר על מעשיו הטובים? מהו היחס בין האמונה לקיום המצוות (”דתי בלב” לעומת ”המעשים הם העיקר”).

הרב עוזיאל קובע את השקפתו בנושאים אלו באופן ברור וחד משמעי:

”כל אלה שעושים את האמונה לנשמה ערטילאית שאין לה שורשים ולא ענפים, עלולים הם להיות עוקרים את השורשים! [...] היהדות הנאמנה היא מאחדת את האמונה אל הדת והדת אל האמונה בתור גוף מוצק אחד בלי הבדל, ואומרת לא המדרש העיקר אלא המעשה [...] המעשה שהוא יונק ומחובר אל האמונה – הוא שב ועושה האמונה לפרי עץ שתול על מים, אשר פרו יתן בעיתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. האמונה מאירה את מדע הפילוסופיה והפילוסופיה חוזרת ומאירה את האמונה [...] לימודה העיוני של האמונה מביא לידי יראה, ומעשה המצווה שהוא נמשך מאמונה [...] מביא לידי אהבה, ושניהם יחד משלימים את האדם ומעצבים את דמותו [...]”

השאלה שעומדת לפנינו היא מי גדול – מי קודם במעלה, האמונה בלימודה, או מעשי המצוות ולימודם בשלמותם. השכל מחייב שהאמונה קודמת, לפי שאם אין אמונה, מצווה מנין? ולצד שני יש לומר כי שלמות המידות הנקנית על ידי מעשים – קודמת, כדי להבהיר ולצרף את האמונה [...] בשאלה דומה דנו והתווכחו חז”ל ולבסוף החליטו ואמרו: תלמוד גדול – שמביא לידי מעשה (קידושין מ, ב). ואנו תלמידיהם נלך בעקבותיהם ונאמר: אמונה גדולה – שהיא מביאה לידי מעשה, מעשים משופרים ורצויים הנעשים בכוונה טהורה.”

(הגיוני עוזיאל, עמ' 215-214)

שאלות לדין:

1. הסבירו את ההיבטים השונים בשאלה האם אפשר להפריד את האמונה מהמעשה ("בעד ונגד"). מה דעתכם?
2. הסבירו את דברי הרב עוזיאל: "כל אלה שעושים את האמונה לנשמה ערטילאית שאין לה אלא שורשים ולא ענפים, עלולים הם להיות עוקרים את השורשים". נמקו דבריכם!

נסיים את מאמרנו בדברים המובאים בספר "הגיוני עוזיאל" (הקדמה), ויש בהם כיוון דרך חשוב גם עבורנו:

זכור נא כי הימים קצרים ואין לאדם בעולמו אלא דברי תורתו, וכדברי דוד מלך ישראל: "אגורה באהלך עולמים" (תהילים סא, ה) ודרשו חז"ל: אמר רב יהודה אמר שמואל: וכי אפשר לאדם לגור בשני עולמות? אלא כך אמר דוד: ריבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דברי שמועה מפי בעולם הזה, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן לוי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפי בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר.
(ילקוט שמעוני תהילים רמז, תשפא)